

Berit Esbjörnsson och Annelie Johansson (red)

Från social fixare till psykosocial expert : Kuratorer berättar

Minnessamlingar är ett försök att bredda utbudet av information och dokumentation. Nordiska Museet har publicerat en rad berättelser om folkliv i Norden, men även andra institutioner har praktiserat denna metod. I boken *Från social fixare till psykosocial expert* berättar tio sjukhuskuratorer om sina liv i allmänhet och sitt yrke i synnerhet. Uppdraget har utförts av Akademikerförbundet SSR i samarbete med TAM-Arkiv. Genom minnesinsamlingen blir bakgrunden till kuratorernas professionalisering tydligare, eftersom berättarna lyfter fram händelser som förde deras yrke framåt och formade deras roll i relation till andra yrkesgrupper. Gränsdragningen mellan läkare och sjukhuskuratorer är av särskilt intresse, eftersom konflikter med läkarkåren även framträder i relationen till andra inom vårdområdet t.ex. visar docenten i historia Lisa Öberg i sin avhandling *Barnmorskan och läkaren : kompetens och konflikt i svensk förlossningsvård 1870-1920* att läkarnas försök att ta makten över förlossningsvården var en källa till konflikt och kamp för barnmorskornas yrkesintressen. Läkarna flyttade fram sina positioner när förlossningsvården institutionaliserades, men barnmorskorna gav inte upp. Ökad utbildning av barnmorskor förbättrade deras möjligheter att hävda sig mot läkarkåren. Vid en läsning av boken om sjukhuskuratorerna framträder samma kamp för deras yrkesidentitet. Anna-Stina Nordström berättar att de efter en gemensam, lång arbetsdag inte ens blev tillfrågad om att äta tillsammans med de manliga läkarna när de skulle ut och få i sig en bit mat. En annan om hur läkarna genom att hela tiden behålla initiativet i samtalet om patienterna hade ett slags tolkningsföreträde där de psykosociala problemen hamnade i bakgrunden. Margareta Callersten Brunell skriver om en läkare som inför ”hela salen och rondan” fällde nedsättande kommentarer om en kvinna som led av inkontinens när hon sprang genom att rekommendera henne gå på händer. Callersten Brunell valde att protestera genom att under en tid utebli från ronderna men aningen resignerat konstaterar hon att detta var ”en tyst och meningslös demonstration”. Läkarens uttalande kan tolkas som en maktdemonstration, eftersom patientens psykosociala situation enligt honom hade ett litet värde. Lena Nylander poängterar att hon aldrig träffat en läkare som verkat för att då in kuratorer i vården – enligt henne har kuratorerna själva fått strida för sin professions rätt och rättigheter inom vården. Detta vittnar samtidigt om en genusordning, eftersom kuratorer var och ännu i stor utsträckning är en kvinnligt dominerad yrkeskår medan männen ofta var och är läkare.

Det senaste decenniet har intresset för samtidshistoria ökat d.v.s den delen av vårt förflutna som har utspelat sig under den egna livstiden. När händelser ligger nära i tiden kan de medverkande aktörerna fortfarande leva och bidra med ökad kunskap om vad som hände. Viljan att efterforska sanningen så långt den går att nå om ett förelagt ämne, *Wie es eigentlich gewesen ist* som den tyske 1800-talshistorikern Leopold von Ranke formulerade saken, underlättas om källmaterialet är utförligt. De flesta är överens om att historiken bör vara saklig, opartisk och i största möjliga mån frigjord från egna värderingar, politiska, sociala och moraliska, eftersom man annars inte kan vinna respekt utan avfärdas som fördomsfull och propagandistisk, hur vällovliga ens syften än må vara. Intresset för samtiden har bl.a. ökat

som en följd av möjligheten att via intervjuer, minnessamlingar etc förstå och förklara vad, hur och varför något hände.

Forskare från Södertörns högskola har i flera år arrangerat s.k. vittnesseminarier för att komplettera det skriftliga källmaterialet. Personer som själva medverkat får framföra sin version av vad som hände och varför de valde att agera på det ena eller det andra sättet. Att samla några personer förväntas skapa en dynamik som får informanterna att avslöja mer än vad som återfinns i skriftliga källor.

Inom Örebro kommun arbetar arkivcentrum och universitet med intervjuer för att öka kunskapen och minska luckorna i de anteckningar som finns nedtecknade i protokoll etc. För att få ut så mycket som möjligt av de personer som var med när det hände måste den som genomför intervjuerna vara väl förberedd genom att skaffa sig ingående kunskap i det ämne som ska avhandlas och om den person som ska intervjuas. Frågor måste vara välformulerade och innan intervjun genomförs måste den som ska berätta något få information om syftet och frågorna, om hur intervjun ska gå till, hur materialet som blir resultatet av intervjun ska hanteras och användas och hur lång tid intervjun förväntas ta m.m.

Den aktuella boken om sjukhuskuratorer börjar med en ingress, en inledning där den auktoriserade socionomen och medicine doktor Mariann Olsson och Förbundordföranden i Akademikerförbundet SSR Christin Johansson sammanfattar det väsentliga som senare meddelas av sjukhuskuratorerna. Redan här besvaras i stort frågorna: vad (d.v.s. vad som ska behandlas), var (d.v.s. var händelserna äger rum), när (d.v.s. när händelserna äger rum), vilka (vilka personer som var inblandade, drabbade och vilka personer som rapporterat om händelsen) och varför (dvs orsakerna till att händelserna inträffat). Vad besvarar frågan om ämnet som i detta fall är sjukhuskuratorer och deras yrkesintressen. Var besvarar frågan om tidsperioden – att händelserna äger rum under 1900-talet. Vem eller vilka ger svar om personerna som förekommer är eller har varit verksamma som kuratorer på ett eller flera sjukhus, om de har olika social bakgrund, om de upplevt liknande psykosociala problem t.ex. vid aborter. Den ger också svar på frågan om och hur t.ex andra yrkesgrupper inom vården agerat och betett sig bl.a. läkarnas utövade auktoritet över annan personal. Varför besvarar sjukhuskuratorernas motivation – varför de känt sig manade att (inför offentligheten och vissa adressater) skriva om ämnet. Detta senare är inte alltid nödvändigt och saknas i ingressen, men den finns i några av informanternas texter och ger bokens läsare lite extra.

Minnesinsamlingar innehåller i vissa fall samma brister eller svagheter som källor som bygger på intervjuer:

1. Berättarna riskerar att missuppfatta vad som efterfrågas i frågorna eller uppdragsbeskrivningen (som man skickat eller ställt till honom eller henne). De svarar i flera fall inte på själva frågan, utan i stället kommer man med andra utläggningar eller utvecklingar.
2. Berättarna kan uttala sig alltför kategoriskt om något som de saknar kunskap eller insikter om eller kan bestyrka. Detta kan göra ett ovederhäftigt intryck.

Jag anser emellertid att informanterna i boken om sjukhuskuratorer iakttar en viss försiktig återhållsamhet genom att reservera sig. Det finns inga spår av benägenhet att undanhålla kunskaper och insikter. De håller sig till ämnet och utgör därför en värdefull berättande källa. De beskriver inte bara sina liv utan också de faktorer i deras uppväxt som bidrog till deras senare yrkesval. Många intressanta levnadsöden fångar en läsare. Gemensamt för de flesta

berättelser är insikten om nöden i samhället, ett tillstånd man ville bryta. Många av kuratorerna som återger sina erfarenheter strävade tidigt efter allas rätt till ett människovärdigt liv. Karin Wahlqvist skriver att hon tidigt deltog i frivilligt socialt arbete p.g.a. sitt samhällsintresse. I linje härmed hjälpte hon handikappade barn. För andra kuratorer var det slumpen som fick de att utbilda sig till socionomer och verka inom det psykosociala området. Många artiklar är sparsamma med sina personliga tycken och tar endast upp dem när de efterfrågas. De har ständigt de läsare i åtanke som de vänder sig till så att även de, som inte är insatta i ämnet, skall förstå och intressera sig för vad de har att säga. Här brister berättarna sällan. Informanterna skriver också en korrekt och smidig svenska d.v.s. en s.k. sak- eller normalprosa, tillgänglig och begriplig för sina läsare.

Finns det inga svagheter i boken? Det är inte lätt att se dessa minnen som bitar i ett pussel som ska gå ihop så att beståndsdelarna kan infogas i ett sammanhängande mönster. Detta skulle kräva en färdigt uppställd uppsats eller avhandling. Det kan man inte begära, men man kan önska lite mer. För läsaren skulle det vara intressant att få veta mer om kuratorns olika verksamhetsomåden. Det skulle också vara intressant att få lite statistik över yrkesgruppens framväxt t.ex. i relation till läkarna. Antalet läkare ökade från 4200 år 1948 till 13 000 år 1973. Sjukhuskuratorernas utbildningsnivå ökade under hela efterkrigstiden. Men ökade deras status i samma takt och i samma utsträckning som för läkarna? Lönen i rena pengar säger oss mycket om gränser mellan könen. Lena Nylander framhåller att hon efter 31 års yrkesverksamhet och legitimation som psykoterapeut med 240 akademiska poäng har en lön på 25580 SEK i månaden. Inga-Lill Persson påtalar också sin relativt låga lön, men i många andra berättelser förekommer inte den diskussionen. Lön är inget genusneutralt begrepp utan genusberoende – det reser förväntningar hos både män och kvinnor. En djupare diskussion om detta skulle ge läsaren en helhetbild som i sin tur skulle öka minnesinsamlingens läsvärde.

Sjukhuskuratorerna verkar i en konjunktürkänslig bransch. Samtliga berättare vittnar om den frustration sönderslitna kuratorsenheter väckte när neddragningar inom vården skulle realiseras. Varför drabbade nedskärningarna just kuratorsverksamheten så hårt? Vad säger detta om vårdens sätt att värdesätta olika insatser för patienterna? En faktor som säkert bidragit till neddragningarna är kuratorernas brist på auktorisation. Andra grupper inom vården är legitimerade, vilket stärker deras ställning. I minnesinsamlingen lyser emellertid kraven på legitimering med sin frånvaro. Boken är intressant och läsvärd, inte minst för den väcker så många frågor om makt, kön och identitet i efterkrigstidens Sverige.

Fil dr och VD för TAM-Arkiv

Lars-Erik Hansen